

Mikołaj Brenk

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Studiów Edukacyjnych

ORCID: 0000-0001-6576-7163

BHW 50/2025

ISSN 1233-2224

DOI: 10.14746/bhw.2025.50.11

Działalność organizacyjna i dydaktyczna Wandy Szuman w Katolickiej Szkole Społecznej w Poznaniu (1927–1939)

Abstract. The Organizational and Educational Activities of Wanda Szuman at the Catholic Social School in Poznań (1927–1939)

The article examines a previously unrecognized aspect of Wanda Szuman's biography: her role in the establishment and development of the Catholic Social School (KSS) in Poznań, particularly regarding courses for educators of closed institutions. She was placed in charge of the courses, which began in 1926 – one year before the school's official opening – due to her extensive scientific, practical, and organizational experience in factory education. In addition to her managerial responsibilities, she oversaw the curriculum, evaluated students' work, and coordinated with the Warsaw pedagogical community to ensure that the courses complied with ministerial standards. Held between 1926 and 1937, the courses were highly popular, and the formal requirements for candidates were gradually raised over time. Wanda Szuman was involved in their development until 1933, when she reduced her activities at the KSS to take over the management of the Catholic Educational Institute in Poznań. Her dedication contributed to maintaining a high standard of education at the KSS and to the advancement of modern teaching methods informed by both national and international experience. Her educational work in the capital of Wielkopolska left a lasting impact on the training of educators for closed institutions during the interwar period.

Keywords: Wanda Szuman, Poznań, social care, education of social workers, history of social welfare

Wprowadzenie

Celem artykułu jest przybliżenie fragmentu biografii Wandy Szuman, który dotąd nie był szerzej omawiany w publikacjach jej poświęconych. Mowa o jej pracy w Katolickiej Szkole Społecznej w Poznaniu (KSS), z którą współpracowała w latach 1926–1939,

m.in. w charakterze ekspertki w zakresie tworzonych kursów dla wychowawców, którymi następnie kierowała oraz na których wykladała wybrane przedmioty. Brała także udział w doborze kadry dydaktycznej, pośredniczyła w pozyskiwaniu uprawnień państwowych, uzyskiwanych przez szkołę. Ponadto była wykładowczynią istniejącego na KSS studium społecznego (późniejszego Wyższego Katolickiego Studium Społecznego).

Stan badań nad zaangażowaniem Wandy Szuman w działalność poznańskich instytucji edukacyjnych i wychowawczych jest ograniczony¹, temat pozostaje praktycznie nieprzebadany, a zgromadzony materiał źródłowy, dotyczący tej kwestii, jest znikomy. Potwierdza ten fakt Agnieszka Wałęga, autorka biografii Wandy Szuman: „Niestety nie zachowały się żadne akta dotyczące tych instytucji, również wśród materiałów stanowiących spuściznę Wandy Szuman nie można odnaleźć wspomnień i dokumentów dotyczących tego okresu jej życia”². Niniejsza praca zatem ma charakter przyczynkarski dla dalszych studiów, zarówno nad dorobkiem Wandy Szuman w tym okresie, jak i poznańskimi instytucjami, z którymi współpracowała. Artykuł powstał w oparciu o zachowany w niewielkim zakresie materiał archiwalny, dotąd nieanalizowany pod tym kątem, uzupełniony o publikacje o charakterze źródeł oraz opracowania.

Kontekst społeczno-instytucjonalny kształcenia kadr zakładów opiekuńczych

Po zakończeniu pierwszej wojny światowej znacząco wzrosła liczba sierot oraz dzieci pozbawionych opieki, a w pierwszych latach niepodległości palącą kwestią stało się zabezpieczenie ich losów. Z tego względu zarówno władze państwowe, zwłaszcza Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej (MPiOS), jak i społeczeństwo, podjęły intensywne działania na rzecz zapewnienia opieki sierotom. Skutkiem coraz lepszej organizacji pracy wydziałów opieki społecznej w samorządach była sprawna identyfikacja potrzeb i braków w istniejących placówkach. Wskazywano m.in. na dotkliwy brak odpowiednio wykwalifikowanego personelu wychowawczego, co wpływało na ogólny poziom funkcjonowania zakładów opiekuńczych.

Władze państwowe, dążąc do podniesienia standardów tych instytucji, wydały akty prawne wprowadzające nadzór i kontrolę państwową nad działalnością zakładów opiekuńczych, co umożliwiało przeprowadzanie inspekcji i wpływanie na podnoszenie jakości pracy oraz życia w placówkach, a także rozporządzenia dotyczące m.in. wymagań kwalifikacyjnych dla kierowników zakładów³. Wzmoczone kontrole państwowe przyczyni-

¹ E. Leśniewska, *Życie Wandy Szuman*, w: *Wanda Szuman – pedagog i andragog specjalny – Szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009, s. 22–23.

² A. Wałęga, *Życie i działalność Wandy Szuman (1890–1994)*, Toruń 2005, s. 73.

³ *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 kwietnia 1927 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad zakładami opiekuńczymi*, Dz. U. RP nr 40 poz. 354; *Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki*

niały się do pewnej mobilizacji i zainicjowania działań na rzecz zawodowego doskonalenia wychowawców zatrudnionych w placówkach opiekuńczych. Proces ten rozpoczął się w 1919 r., a największy zasięg osiągnął w latach 1927–1936, głównie w formie kursów zawodowych organizowanych pod nadzorem władz państwowych, które trwały zwykle od kilku dni do kilku miesięcy⁴.

W tym miejscu należy wspomnieć, że wychowawcy zakładów opiekuńczych nie cieszyli się takim prestiżem i opieką państwa (również materialną), jaki przynależał nauczycielom. Stąd grupa ta charakteryzowała się niewysokimi kwalifikacjami i częstą rezygnacją z wykonywanego zawodu. Pisząc o edukacji w tym zakresie, Marian Balcerk podkreśla, że „rozwój kształcenia kursowego i jego wyniki były wyłączną zasługą ludzi *dobrej woli*, takich jak J.Cz. Babicki, główny organizator, Władysław Łapiński, B. Krakowski, W. Szuman i wielu innych”⁵. Kształceniem wychowawców początkowo zajęło się MPiOS, organizujące w Warszawie bezpłatne kursy, w działalność tę włączyła się poznańska Katolicka Szkoła Społeczna, a w kolejnych latach inne instytucje, wśród których można wymienić: założone przez Helenę Radlińską Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej, Studium Pracy Społecznej we Lwowie, Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej pod kierunkiem Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, szkołę dla wychowawców w Czarnym Borze⁶.

Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu, działająca w latach 1927–1939, została powołana przez władze archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w celu kształcenia pracowników służb społecznych oraz liderów stowarzyszeń kościelnych. Była jedyną polską szkołą o takim profilu, nawiązującą do działających w krajach europejskich oraz USA kilkudziesięciu szkół społecznych, kształcących kadry kościelnych instytucji wychowawczych i społecznych (np. Akcji Katolickiej). Jej działalność odpowiadała na zapotrzebowanie na wychowawców oraz kadry kierownicze zakładów opiekuńczych, których znakomita część była prowadzona przez zakony i inne podmioty kościelne. Ponadto w szkole kształciły się osoby mające pełnić funkcje w dynamicznie wówczas rozbudowywanych strukturach ruchu Akcji Katolickiej (jej powstanie było związane z rozwojem katolickiej nauki społecznej, a w ślad za tym większym udziałem katolików świeckich w życiu zarówno Kościoła, jak i społeczeństwa, w tym wszelkiego rodzaju instytucji, organizacji, stowarzyszeń, partii politycznych itp.) – rolą absolwentów KSS miało być pełnienie funkcji liderów w swoim środowisku, uwrażliwionych na potrzeby innych⁷.

Społecznej z dnia 10 października 1927 r., Dz. U. RP nr 100 poz. 866; M. Piaszyk, *Rola Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu w zawodowym dokształcaniu zakonnicy*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1979, nr 7.

⁴ M. Piaszyk, op. cit., s. 87–88.

⁵ M. Balcerk, *Rozwój opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1978, s. 316.

⁶ Ibidem, s. 317.

⁷ Więcej o szkole zob. M. Banaszak, *Narodziny Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu*, „Chrześcijanin w Świecie” 1974, nr 4, s. 82–93; M. Brenk, *Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu (1927–1939)*, „Praca

Działalność społeczna, naukowa i edukacyjna Wandy Szuman

W momencie otwarcia w 1926 r. przez komitet organizacyjny Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu pierwszych kursów dla wychowawców (na rok przed oficjalnym otwarciem placówki) Wanda Szuman miała skończone 36 lat oraz doświadczenie obejmujące szeroko rozumiane pola pracy pedagogicznej, naukowej i organizacyjnej. Niezwykle ważne dla nowo utworzonej placówki szkolnej były jej kontakty z największymi autorytetami ówczesnej pedagogiki. Nie bez znaczenia były także tradycje pracy społecznej, wychowanie patriotyczne oraz religijne, zakorzenione od pokoleń w rodzinie Szumanów⁸.

Zainteresowanie Wandy Szuman pedagogiką oraz pragnienie podjęcia pracy nauczycielskiej sięgają jej lat młodzieńczych. Od 1911 do 1912 r. zdobywała wykształcenie w Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim, prowadzonym przez Sebalde Münnichową w Krakowie, posiadającym uprawnienia szkoły publicznej. Tam, w czerwcu 1912 r., zdała maturę. Wybór ten był podyktowany m.in. chęcią nauczania polskich dzieci, które z racji ograniczeń czynionych przez państwa zaborcze szczególnie potrzebowały dostępu do oświaty, dlatego właśnie zdecydowała się na wybór szkoły polskiej⁹.

Po powrocie do Torunia zaangażowała się w działalność oświatową. W domu rodzinnym w latach 1910–1920 zorganizowała tajne nauczanie języka polskiego. Brała udział w prowadzeniu kursów wieczorowych dla robotników. W 1914 r. współorganizowała polskie koło samokształceniowe dla dziewcząt ze szkół średnich pod nazwą „Wełnianka”, prowadzące działalność kulturalno-artystyczną poprzez m.in. organizowanie teatrów amatorskich o tematyce narodowej, występów polskich artystów muzyków oraz wytwarzanie drobiazgów w stylu ludowym, a także prowadzenie działalności charytatywnej¹⁰. Wybuch I wojny światowej wzmógł potrzebę działań opiekuńczych, stąd od 1916 r. współpracowała z Komitetem Niesienia Pomocy Ofiarom Wojny w Królestwie Polskim, współorganizowała zbiórki charytatywne dla ludności byłego zaboru rosyjskiego, brała udział w tworzeniu w Toruniu pierwszej komórki Polskiego Czerwonego Krzyża. Ponadto działała w zarządzie powstałego w maju 1918 r. Pomorskiego Towarzystwa Opieki nad Dziećmi, a wspólnie z bratem Henrykiem zajmowała się sierotami transportowanymi na Pomorze z Kresów Wschodnich¹¹.

W 1918 r. założyła Pomorskie Koło Panien, organizację kobietą o charakterze oświatowym, której celem było m.in. przygotowanie do uruchomienia kursów dla

Socjalna” 2019, nr 3, s. 137–153; idem, *Ks. Edward Kozłowski (1888–1940) – działacz społeczny, dyrektor Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2022, nr 1, s. 213–234; M. Piaszyk, op. cit.

⁸ Zob. A. Wałęga, *Środowisko rodzinne Wandy Szuman (1890–1994)*, „Rocznik Toruński” 2004, nr 31, s. 137–165.

⁹ E. Leśniewska, *Życie Wandy Szuman*, op. cit., s. 19–21.

¹⁰ A. Wałęga, *Życie i działalność*, op. cit., s. 48–49; E. Leśniewska, *Życie Wandy Szuman*, op. cit., s. 19–21.

¹¹ E. Leśniewska, *Życie Wandy Szuman*, op. cit., s. 21–23.

dorosłych i nauki języka polskiego dla dzieci. Weszła także w skład zarządu toruńskiej filii Powszechnego Towarzystwa Pedagogicznego z siedzibą w Poznaniu. W roku 1919 wraz z kilkusobową grupą zajęła się organizowaniem szkolnictwa polskiego na Pomorzu. Przewodniczyła również Wydziałowi Szkolnemu Polskiej Rady Ludowej w Toruniu oraz Komisji Szkolnej na obwód Regencji Kwidzyńskiej. W 1920 r. z racji posiadanego doświadczenia wybrano ją na wizytatorkę komisji kuratorium na województwo pomorskie, prowadziła także Referat Doksztalcania dla Nauczycieli Pomocniczych¹².

W kolejnych latach życia skupiła się na rozwoju wiedzy i praktyki pedagogicznej na poziomie akademickim. W latach 1921–1923 studiowała pedagogikę specjalną w Państwowym Instytucie Pedagogicznym w Warszawie (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej), tam współpracowała m.in. z M. Grzegorzewską, Józefą Joteyko i Januszem Korczakiem. Jej wcześniejsze doświadczenia w pracy społecznej znalazły odzwierciedlenie w pracy dyplomowej na temat opieki nad sierotami w Polsce¹³. Z tym zagadnieniem było związane roczne stypendium zagraniczne, ufundowane przez Ministerstwo Oświaty, na które wyjechała, by zapoznać się z funkcjonowaniem systemów opieki nad sierotami we Francji, Belgii i Anglii. Po powrocie poznała znaczące placówki krajowe, w których opiekowano się dziećmi opuszczonymi: odbyła praktykę w zakładach opiekuńczych dla sierot u Janusza Korczaka, u księży michaelitów w Pawlikowicach oraz w Domu im. Księdza Baudouina w Warszawie. W kolejnych latach działalność pedagogiczną i prace naukowe poświęciła problemom sieroctwa społecznego. Prowadziła m.in. badania nad wpływem otoczenia na rozwój mowy małych dzieci, porównując rozwój mowy dzieci wychowywanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz w rodzinach. Rezultaty jej badań, zwłaszcza wykazanie znacznych postępów dzieci wychowywanych w rodzinach, miały walory nowatorskie i wpłynęły na później podejmowane badania problemu tzw. choroby sieroczej u dzieci wychowywanych od najwcześniejszych lat poza rodziną¹⁴. Wyniki tych badań skłoniły Wandę Szuman do stworzenia w Warszawie, wraz z Heleną Czerwińską, Komitetu Umieszczania Sierot w Rodzinach¹⁵.

Od połowy lat dwudziestych współpracowała z Józefem Czesławem Babickim (1880–1952) przy konstruowaniu programów nauczania tworzonych przy MPiOS kursów doksztalczających dla personelu zakładowego oraz prowadziła na tych kursach zajęcia z zakresu opieki nad dzieckiem. W 1924 r. współorganizowała w Warszawie Państwowe Kursy Służby Społecznej dla Dziecka, na których wykladała w latach 1927–1932. Z kolei w latach 1927–1932 prowadziła zajęcia na Państwowych Kursach

¹² A. Wałęga, *Życie i działalność*, op. cit., s. 51.

¹³ Ibidem, s. 71.

¹⁴ Zob. J. Falkowska, *Idee opieki w działalności i twórczości publicystycznej Wandy Szuman (1890–1994)*, „*Studia Paedagogica Ignatiana*” 2021, nr 24 (2), s. 35–48.

¹⁵ D. Siwek, E. Wiśniewska, *Historia życia Wandy Szuman*, w: *Wanda Szuman – pedagog i andragog, andragog specjalny – Szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009, s. 98.

Służby Społecznej w Warszawie¹⁶. Wyniki swojej działalności społecznej i pracy naukowej publikowała regularnie¹⁷. Należała do składów komitetów redakcyjnych czasopism: „Opieka nad Dzieckiem”, „Życie Dziecka”, „Wychowanie”. Wspólnie z Cz. Babickim opracowała jeden z sześciu głównych referatów wygłoszonych podczas I Ogólnopolskiego Kongresu Dziecka w 1932 r.¹⁸

Początki działalności Wandy Szuman w KSS

Związek Wandy Szuman z poznańską Katolicką Szkołą Społeczną rozpoczął się już na etapie przygotowań do erygowania szkoły, prawdopodobnie w 1926 r.¹⁹ Wówczas to została ona kierowniczką pierwszego kursu dla wychowawczyń i wychowawców zakładów zamkniętych. Wybór Wandy Szuman nie był przypadkowy – była ona wówczas w Polsce jedną z nielicznych osób zajmujących się naukowo wychowaniem zakładowym, wizytowała i pracowała w czołowych polskich i europejskich placówkach dla dzieci osieroconych, posiadała także bogate doświadczenie organizacyjne.

System zajęć pozwalał W. Szuman na pogodzenie funkcji kierowniczkich z jej innymi obowiązkami zawodowymi – całość podzielono na dwie serie przedzielone praktyką, czyli: miesięczny kurs wstępny, półroczną naukę indywidualną w zakładzie pracy oraz miesięczny kurs końcowy połączony z egzaminami. W kolejnych edycjach obie części merytoryczne kursu wydłużono do sześciu tygodni. Jak podkreślała Maria Piaszyk:

Dwuseryjność stanowiła zasadniczą różnicę pomiędzy kursami KSS a kursami prowadzonymi przez inne ośrodki. Przerwa pomiędzy wykładami obu serii miała doniosłe znaczenie. Wychowawczynie miały bowiem możliwość skonfrontowania teorii z praktyką oraz wypowiedzenia swoich uwag i spostrzeżeń na ten temat po przybyciu na drugą serię kursu. Miało to zapewne również pewien wpływ na dalsze kształtowanie się programów kursów [...]. Dwuseryjność kursów organizowanych przez KSS uznać należy za bardzo pozytywną, ułatwiającą możliwie najlepsze wykorzystanie zdobytych wiadomości²⁰.

¹⁶ E. Leśniewska, *Życie Wandy Szuman*, op. cit., s. 21–24.

¹⁷ Z tego okresu pochodzą m.in. prace: *Wychowanie dzieci przestępczych w Belgii*, „Szkoła Specjalna” 1925, nr 4; *Wychowanie sierot w Anglii*, „Opieka nad Dzieckiem” 1926, nr 6–7; *Belgijskie zakłady rodzinne dla sierot*, „Opieka nad Dzieckiem” 1927, nr 2; *Nie zabierajmy sierotom rodzeństwa*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1927, nr 8; *O rodziców chrestnych dla sierot*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1927, nr 5; *Szkoły nowego typu a zakłady dla sierot*, „Wychowawca” 1928, nr 5; *Jak dowieść rzeczywistej wartości zakładu wychowawczego*, „Opieka nad Dzieckiem” 1928, nr 5; *Trudności w wychowaniu sierot*, „Opieka nad Dzieckiem” 1928, nr 3; *Kuchnia w zakładzie zagadnieniem wychowawczym*, „Wychowawca” 1929, 1, s. 79–83; *Wychowanie dziecka i szczęście dziecka*, „Opieka nad Dzieckiem” 1930, nr 3; *System umieszczania sierot w rodzinach*, „Ruch Charytatywny” 1931, nr 10; *Rysowane wierszyki*, Poznań 1935; *Zarządy zakładów dla sierot*, „Życie Dziecka” 1933, nr 6; *Z działalności Komitetu Umieszczania Sierot w Warszawie*, „Życie Dziecka” 1936, nr 5.

¹⁸ B. Kulczycka, B. Gniazdowska, *Działalność pedagogiczna Wandy Szuman*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1988, nr 2, s. 137.

¹⁹ Nie ustalono okoliczności i dokładnej daty zatrudnienia W. Szuman w KSS. Pierwsze zachowane źródła potwierdzające jej pracę w szkole są z początku 1927 r.

²⁰ M. Piaszyk, *Rola Katolickiej*, op. cit., s. 95–96.

Wanda Szuman przebywała w Poznaniu na zasadzie urlopu od obowiązków (głównie we wspomnianych instytucjach warszawskich), stale przez okres kilkutgodniowych kursów, o czym świadczy zachowany komunikat dotyczący jej dyżurów dla słuchaczy – była dostępna w sprawach naukowych codziennie z wyjątkiem niedziel w siedzibie szkoły²¹.

Zadania Wandy Szuman w KSS wychodziły daleko poza funkcję kierowniczą. Prowadziła wykłady, odpowiadała za kwestie merytoryczne, weryfikowała osiągnięcia słuchaczy, czytała prace studentów (przesyłane jej do Warszawy celem sprawdzenia), pośredniczyła w ustaleniach z osobami i instytucjami. Niezwykle cenne były jej kontakty ze środowiskiem warszawskim. Dzięki jej osobistym wizytom u Cz. Babickiego udało się sprawnie zorganizować pierwsze kursy w Poznaniu – pozyskano wzory dyplomów, programy zajęć, wymogi egzaminacyjne i inne dokumenty pozwalające na dostosowanie kursów poznańskich do wymogów ministerialnych. Szczególnie ważne były zabiegi o nadanie państwowych uprawnień dla uzyskiwanych przez absolwentów dyplomów²².

Warto zaznaczyć, iż już dla pierwszego kursu udało się uzyskać odpowiednie zgody i potwierdzenie ze strony Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, w którym czytamy, iż „zgadza się na uznanie Kursów dla Wychowawców, prowadzonych przez Katolicką Szkołę Społeczną, za dostatecznie przygotowujące słuchaczy do sprawowania obowiązków wychowawczych w zakładach opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci opuszczonych”²³. Przy uznaniu kursów ministerstwo postawiło określone warunki. Chodziło zwłaszcza o ujednolicenie nazw przedmiotów i treści innych dokumentów z tymi obowiązującymi już na kursach w Warszawie, określenie minimalnego wykształcenia i praktyki słuchaczy jako ukończenie siedmioletniej szkoły powszechnej oraz dwuletniego stażu pracy w zakładzie opiekuńczym. Ponadto na świadectwie ukończenia szkoły miał znajdować się podpis delegata Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, występującego w charakterze członka komisji egzaminacyjnej z głosem decydującym (był nim Cz. Babicki)²⁴.

Z dokumentacji archiwalnej wynika, iż liczne kwestie organizacyjne nowo tworzonej instytucji były koordynowane wspólnie z dyrektorem szkoły, księdzem Edwardem Kozłowskim (1888–1940). Na bieżąco zajmował się on korespondencją z wykładowcami, studentami i placówkami, które były wizytowane przez słuchaczy, pozyskiwaniem zniżek na bilety kolejowe, promowaniem kursów w prasie i wśród podmiotów kościelnych,

²¹ Komunikat Komitetu Organizacyjnego Szkoły Społecznej [1926–1927], Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu [dalej APP KSS], sygn. 1, k. 24.

²² [b.a.] *Kurs dla wychowawczyń i wychowawców zakładów zamkniętych*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1926, s. 169–171; Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z W. Szuman, Poznań, dn. 31 XII 1930, APP, KSS, sygn. 1, k. 56–57.

²³ Pismo Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu w sprawie uznania kursów dla wychowawców. Warszawa, dn. 28 listopada 1927 r. APP, KSS, sygn. 1, k. 49.

²⁴ Ibidem, k. 49–50.

a także tworzeniem planów zajęć²⁵. Warto nadmienić, że z kolejnych kursów korzystały przede wszystkim siostry zakonne, w tym należące do zakonów bezhabitowych²⁶.

Organizatorzy nowej poznańskiej szkoły, jaką w połowie lat dwudziestych była KSS, dążyli do osiągnięcia wysokich standardów kształceniowych. Chęć nadania szkole prestiżu poprzez odpowiedni dobór kadr mogła wynikać z podobnych wzorców obowiązujących na kursach dokształcających organizowanych w tym czasie w Warszawie dla wychowawców zakładów opiekuńczo-wychowawczych przez Wydział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą Departamentu Opieki Społecznej MPiOS. Wśród wykładowców kursów warszawskich znajdziemy takie postaci, jak: Janusz Korczak, Helena Orsza-Radlińska, Jan Bogdanowicz (1894–1967), Władysław Sterling (1877–1943), ks. Wacław Bliziński (1870–1944) czy wspomniany Cz. Babicki²⁷. Także stosunkowo duża liczba osób, które nie zdały końcowego egzaminu, tj. 5 spośród 25, świadczyć może o chęci stawiania kursantom wysokich wymagań²⁸.

Organizacja kursów

Pierwszy kurs dla wychowawczyń i wychowawców zakładów zamkniętych rozpoczął już na kilka miesięcy przed formalnym erygowaniem szkoły, tj. 21 września 1926 r. Zorganizowano go przy współudziale poznańskiego Związku Towarzystw Dobroczynności Caritas. Pierwsza część kursu odbyła się w dniach 21 września – 19 października 1926 r., druga trwała od 3 listopada do 3 grudnia 1927 r.²⁹ W organie prasowym poznańskiego Caritas w następujący sposób uzasadniano potrzebę organizowania kursu:

Z pośród licznych zagadnień opieki nad dzieckiem pragnie Związek w najbliższym czasie poświęcić większą uwagę sprawie zakładów zamkniętych. Wychowują się w nich bądź to sieroty, których liczba wskutek wojny urosła do niebywałych rozmiarów, bądź to młodzież, która, nie doznawszy należytej opieki w domu rodzicielskim, stała się zaniedbaną, a często nawet przestępczą. Ponieważ jest po myśli Kościoła i państwa, aby jednostki wyrastały na pożytecznych obywateli, przeto pragniemy, aby zakłady opieki zamkniętej stanęły na wysokim poziomie pod względem wychowania i zdrowotności³⁰.

²⁵ Korespondencja dot. kursów dla wychowawców, [Poznań, 1926 r.], APP, KSS, sygn. 1, k. 2–14; Komunikat dla słuchaczy, [październik 1926], APP, KSS, sygn. 1, k. 24; Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z W. Szuman, Poznań, dn. 31 XII 1930, APP, KSS, sygn. 1, k. 56–57;

²⁶ K. Kamiński, *Formacja katechetów zakonnych i świeckich w diecezji wrocławskiej w XX wieku*, „Studia Włocławskie” 2013, nr 15, s. 210.

²⁷ Program wykładów na Kursach Dokształcających zorganizowanych przez Wydział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą Departamentu Opieki Społecznej dla wychowawców zakładów opiekuńczo-wychowawczych [1926]. APP, KSS, sygn. 2, k. 1–4.

²⁸ Notatka prasowa dyrektora Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu ks. E. Kozłowskiego do redakcji czasopism, 13 XII 1927, APP, KSS, sygn. 1, k. 52.

²⁹ Pismo Dyrekcji Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu w sprawie uznania kursów dla wychowawców [listopad 1927], APP, KSS, sygn. 1, k. 4.

³⁰ *Kurs dla wychowawczyń i wychowawców*, op. cit., s. 169.

Program kursu wstępnego obejmował zasadniczo zagadnienia związane z psychologią i rozwojem dziecka, opieką społeczną, etyką, zdrowiem i higieną, wychowaniem zakładowym, edukacją artystyczną. W poniższej tabeli zawarto spis przedmiotów pierwszego kursu, którym kierowała Wanda Szuman, wraz z wykazem wykładowców.

Tabela 1. Program pierwszego kursu dla wychowawczyń i wychowawców zakładów zamkniętych

Część pierwsza (kurs wstępny)	
Nazwa przedmiotu	Wykładowca, funkcja (według oryginalnego zapisu)
Ogólne wiadomości z zakresu opieki społecznej	p. Wilczyński ³¹ , naczelnik Wydziału Pracy i Opieki Społecznej w Województwie Poznańskim
Historia i teoria wychowania gromadnego	p. dyr. Babicki ³² , referent w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej
Ogólne zasady higieny i wychowania fizycznego	p. dr Jonscher, prof. Uniwersytetu Poznańskiego ³³
Fizjologia i psychologia dziecka	p. doc. dr Stefan Szuman ³⁴ , wizytator higieny w Kuratorium Poznańskim
Patologia umysłowości dziecięcej	p. Kühn ³⁵ , kierownik szkoły dla anormalnych w Poznaniu
Organizacja życia zakładowego	p. Szumanówna ³⁶
Prawa dziecka jako jednostki	p. Szumanówna
Dziecko przestępcze	p. prof. dr Mogilnicki ³⁷ , sędzia Sądu Najwyższego

³¹ Stefan Wilczyński – naczelnik Wydziału Pracy i Opieki Społecznej w województwie poznańskim, długoletni działacz społeczny, mający doświadczenie w strukturach opieki społecznej. W omawianym okresie opublikował m.in. *Opieka społeczna nad niemowlęciem, dzieckiem i młodzieżą w Wielkopolsce*, Poznań 1927; *Działalność i organizacja stacji opieki nad matką i dzieckiem na terenie woj. poznańskiego do 1-eo kwietnia 1926 r.* „Ochrona Społeczna” 1926, nr 10, s. 213–217. Zob. *Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Przedstawicieli Opieki Społecznej Samorządu Terytorialnego w Poznaniu, dnia 24 i 25 września 1933*, [1933]. [Poznań], s. 70.

³² Józef Czesław Babicki (1880–1952) – pracownik MPiOS, wykładowca szkół warszawskich (m.in. Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej, Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej, Państwowego Instytutu Nauczycielskiego). Zob. F. Kulpiński, *Józef Czesław Babicki. Życie, działalność, dorobek pedagogiczny*, Lublin 1986.

³³ Karol Gustaw Jonscher (1889–1955) – profesor Uniwersytetu Poznańskiego, lekarz pediatra, twórca pierwszej w Poznaniu Kliniki Chorób Dziecięcych. Zob. O. Szczepski, *Jonscher Karol*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, Poznań–Warszawa 1983, s. 301–302.

³⁴ Stefan Szuman (1889–1972) – wówczas prowadził badania z zakresu psychologii dziecka, obronił doktorat na UP (1927). Zob. *Stefan Szuman (1889–1989) – w stulecie urodzin*, red. M. Przetacznik-Gierowska, A. Wyszynska, Kraków 1990.

³⁵ Franciszek Kuhn – dyrektor szkoły specjalnej (wówczas: „dla dzieci umysłowo-upośledzonych”), mieszczącej się w Poznaniu przy ul. Garbary 25.

³⁶ Wanda Szuman.

³⁷ Aleksander Mogilnicki (1875–1956) – sędzia Sądu Najwyższego, profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej i Uniwersytetu Warszawskiego.

Wychowanie religijno-moralne w zakładzie	ks. dr Harazim ³⁸
Ogólne zagadnienia charytatywne	ks. kan. Dymek ³⁹
Roboty ręczne	p. Zębatówna, nauczycielka robót ręcznych w Państwowym Seminarium Żeńskim
Rozrywki i ćwiczenia cielesne	p. Lanżanka ⁴⁰ , asystentka Studium Wychowania Fizycznego
Część druga	
Zasady psychologii ogólnej	p. doc. dr Szuman
Psychologia okresu młodzieńczego i psychologia grup	p. Szumanówna
Opieka społeczna nad dzieckiem i młodzieżą	p. nacz. Wilczyński
Podstawy wychowania gromadnego	p. dyr. Babicki
Walka z chorobami zaraźliwymi	p. prof. dr Jonscher
Etyka społeczna i wychowawcza	ks. dr Kozłowski,
Wychowanie religijno-moralne w zakładzie	ks. prof. dr Baranowski ⁴¹
Nauka obywatelska	p. dr Niesiołowski ⁴²
Śpiew w zakładzie	p. Heysing ⁴³
Nauka przyrody w zakładzie	p. Kaluszowa
Przedstawienia w zakładzie	p. Ozdowska ⁴⁴
Harcerstwo w zakładzie	p. Paliwodzianka ⁴⁵
Walka z alkoholizmem	p. prof. dr Gantkowski ⁴⁶

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, M. Piaszyk, *Rola Katolickiej*, s. 96; Wniosek dyrekcji KSS do MPiOS w sprawie uznania kursów, Poznań 18 listopada 1927 r., APP, KSS, sygn. 1, k. 41–42; Sprawozdanie... APP, KSS, sygn. 1, k. 14–16.

³⁸ Franciszek Harazim SDB (1885–1941) – dyrektor gimnazjum w Aleksandrowie Kujawskim. Zob. M. Lewko, *Harazim Franciszek SDB*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, Lublin 1993, kol. 547–548.

³⁹ ks. Walenty Dymek – wówczas (1999–1956) – działacz społeczny, aktywny m.in. w Caritas, członek kuratorium KSS. Zob. L. Wilczyński, *Walenty Dymek, jako duszpasterz i społecznik w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2011, nr 16, s. 67–78.

⁴⁰ Maria Lange-Kucnerowicz (1904–1965), czołowa polska lekkoatletka okresu międzywojennego.

⁴¹ ks. Zygmunt Baranowski (1884–1966) – wówczas profesor teologii moralnej i dogmatyki w seminarium poznańskim, Zob. K. Karłowski, *Śp. ks. Zygmunt Baranowski*, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1967, s. 111–113.

⁴² Andrzej Niesiołowski – wówczas nauczyciel poznańskich szkół średnich, oddany licznym inicjatywom społeczno-politycznym. Zob. U. Kozłowska, T. Sikorski, *Andrzej Niesiołowski (1899–1945). Z dziejów nurtu chrześcijańsko-społecznego w polskiej socjologii*, Warszawa 2022, s. 75–114.

⁴³ Roman Heysing (1902–1989) – nauczyciel, muzyk.

⁴⁴ Zofia Ozdowska (1895–1982), autorka m.in. *Przedstawienia i wieczornice*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 1928, nr 2, s. 41–42.

⁴⁵ Helena Paliwodzianka (1894–1941), komendantka Hufca Żeńskiego w Poznaniu.

⁴⁶ Paweł Gantkowski (1869–1938) – doktor medycyny i profesor Wydziału Lekarskiego UP.

Kurs obejmował także zwiedzanie zakładów wychowawczych dla dzieci w Poznaniu, Choryni, Goździechowie, szkoły dla anormalnych i zakładu dla głuchoniemych w Poznaniu, stacji sanitarnej w Kobylnicy oraz kliniki dziecięcej Uniwersytetu Poznańskiego wraz z ćwiczeniami w robieniu pomiarów dzieci, zakładu wychowawczego w Szamotułach, zakładu dla ociemniałych dzieci i miejskiego zakładu wychowawczego dla dzieci w Bydgoszczy, wystawy antyalkoholowej w Poznaniu oraz uczestniczenie w projekcji filmu antygruźliczego⁴⁷.

Jak wspomniano, kurs był podzielony na dwie miesięczne części z zajęciami w Poznaniu, oddzielone roczną pracą własną kursantów. Między pierwszą a drugą częścią kursanci byli zobowiązani m.in. opracować dwie prace pisemne, tj. referat związany z doświadczeniem pracy we własnej placówce oraz streszczenie jednego dzieła (książki lub artykułu) z zakresu nauk o wychowaniu⁴⁸. Szczegółowe wytyczne określające zadania na czas praktyki we własnym zakładzie (kurs kierowany był do osób zatrudnionych) zawarto w komunikacie do słuchaczy:

W celu uzdolnienia się do korzystania z kursu końcowego i przygotowania do egzaminu należy wykonać następujące prace w ciągu roku 1926/1927:

nabyć umiejętność w najmniej w jednym z działów zajęć ręcznych dla dzieci oraz pewną znajomość innych działów robót ręcznych,

1. nabyć znajomość zasad wychowania fizycznego i zdolność do pokierowania grami i zabawami dzieci różnego wieku,
2. zwiedzić 2 zakłady opiekuńcze dla dzieci,
3. wykonać miesięczne pomiary rozwoju grupy najmniej 10 dzieci,
4. przepracować notatki z kursu wstępnego i zaznajomić się z odnośną literaturą,
5. streścić piśmiennie jedną książkę z dziedziny higieny, psychologii lub pedagogiki,
6. opracować piśmiennie jeden ze wskazanych tematów na podstawie kilkumiesięcznej obserwacji dzieci w zakładzie.

Streszczenia książek i referaty piśmienne należy nadsyłać w ciągu roku pod adresem Szkoły Społecznej, wykazy zaś pomiarów przedstawić na wstępie kursu końcowego⁴⁹.

Wanda Szuman wykladała na kursie trzy przedmioty. Jeden z nich nazwano Prawa dziecka jako jednostki, a w kursach organizowanych w Warszawie prowadził go Janusz Korczak i – jak można przypuszczać – dzięki tym zajęciom koncepcje tego pedagoga były przez nią implementowane na grunt poznańskiej szkoły. W ramach tych zajęć omawiano zagadnienia: Prawo dziecka do warunków sprzyjających wzrastaniu i rozwojowi. Prawo dziecka do wychowania w rodzinie. Prawo dziecka do pracy nad sobą. Prawo dziecka do pełnego obywatelstwa we własnym świecie. Prawo dziecka do

⁴⁷ APP, KSS, Sprawozdanie z Kursu dla wychowawców w zakładach zamkniętych, urządzonego przez Poznański Związek Towarzystw Dobroczynności Caritas w r. 1926/27, Poznań 17 I 1928, sygn. 5, k. 15.

⁴⁸ *Kurs dla wychowawczyń i wychowawców*, op. cit., s. 169–171.

⁴⁹ Komunikat Komitetu Organizacyjnego Szkoły Społecznej, Poznań, dn. 18 X 1926, APP, KSS, sygn. 2, k. 4.

radości i rozrywki. Prawo dziecka do poszanowania godności⁵⁰. Pozostałe przedmioty wykładane przez nią to: Organizacja życia zakładowego oraz Psychologia okresu młodzieńczego i psychologia grup.

Wanda Szuman dostrzegała w kursach potencjał do integracji środowiska wychowawców z kadrami dydaktyczną, często posiadającą doświadczenie praktyczne. O niuansach, na które zwracała uwagę, świadczą fragmenty zachowanej korespondencji. W liście do dyrektora KSS z października 1927 r. znalazło się następujące *post scriptum*:

Jeszcze co do jadalni – czy nie dałoby się zamienić na kredens zakończenia korytarza, robiąc szklane drzwi z jadalni do kredensu [...]. W szkołach społecznych zbierają nieraz słuchaczy przy herbacie, a także prelegentów, również przyjezdnych celem wytworzenia atmosfery większego zaufania i zrozumienia, więc myślę, że warto pomyśleć o jadalni nie tylko dla internistów, lecz i dla reszty słuchaczy. Wprawdzie są sale na dole, ale podanie herbaty na górze będzie prostsze, zatem może i częstsze⁵¹.

Tego rodzaju postawa otwarcia się na potrzeby słuchaczy kursów znajdowała uznanie. Jak pisała Maria Piaszyk:

Wypowiedzi uczestniczek kursu na temat konfrontacji teorii z praktyką uzyskiwano drogą ankiet, dyskusji oraz osobistych kontaktów i rozmów, słuchaczek z dyrektorką kursów. W KSS czynna była bowiem nie tylko zaopatrzona w odpowiednią lekturę czytelnia, lecz także pokój konsultacyjny, do którego kursantki zgłaszać się mogły na osobiste rozmowy i konsultacje. Miało to zapewne dodatni wpływ zarówno na uczestniczki, jak i na organizatorów kursu. Pozwalało bowiem organizatorom dostosowywać wykłady i zajęcia kursów do potrzeb uczestniczek⁵².

Zachowały się napisane odręcznie przez Wandę Szuman listy książek i czasopism, na które zgłosiła zapotrzebowanie dla tworzonego kursu. Książki służyły słuchaczom jako uzupełnienie treści wykładowych, a także w celu pisania przez nich obowiązkowych referatów. Łącznie na listach znajduje się kilkanaście pozycji, m.in.: komplety czasopism „Szkoła Specjalna” oraz „Opieka nad Dzieckiem” za ostatnie dwa lata, Bogdana Nawroczyńskiego *Uczeń i klasa*, Anieli Szycówny *Rozwój pojęciowy dziecka w okresie 6–12 lat*, Marii Montessori *Domy dziecięce*, Ludwika Jaxy Bykowskiego *Badania eksperymentalne nad znaczeniem współzawodnictwa (ze studiów nad młodzieżą szkolną)*, podręcznik wydany przez michaelitów na bazie doświadczeń ich zakładów wychowawczych *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, podręcznik salezjanów *System wychowawczy przyjęty w domach Zgromadzenia Salezyjańskiego*, założonego przez ks. Jana

⁵⁰ Program Wykładów na Kursach Doksztalujących, zorganizowanych przez Wydział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą Departamentu Opieki Społecznej MPiOS dla wychowawców zakładów opiekuńczo-wychowawczych [1926], APP, KSS, sygn. 2, b.p.

⁵¹ Korespondencja W. Szuman do ks. E. Kozłowskiego, Warszawa, 27 IX 1927 r., APP, KSS, sygn. 1, k. 18v.

⁵² M. Piaszyk, *Rola Katolickiej*, op. cit., s. 95–96.

Bosko, Stanisława Szczepanowskiego *Myśli o odrodzeniu narodowym*, Janusza Korczaka *Józki, Jaśki i Franki* oraz *Jak kochać dziecko*, Jana Władysława Dawida *Inteligencja, wola i zdolność do pracy*, Edwarda Claparede *Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna*, ponadto tytuły w języku niemieckim, m.in. Edwarda Sprangera *Die Psychologie des Jugendlichen*⁵³. Powyższa lista książek nie wyczerpuje oczywiście lektur obowiązujących na KSS, jednakże wyraźnie wskazuje na znaczącą rolę Wandy Szuman w konstruowaniu treści nauczania szkoły. Dobór książek pokazuje chęć zapoznania ich z nowoczesnymi metodami pracy z młodzieżą, z uwzględnieniem dynamicznie rozwijających się wówczas subdyscyplin pedagogiki, korzystaniem z doświadczeń międzynarodowych oraz docenieniem etyki oraz wartości narodowych i patriotycznych.

Ograniczenie aktywności Wandy Szuman w Katolickiej Szkole Społecznej

Wanda Szuman była kierowniczką trzech pierwszych edycji kursów dla wychowawców zakładów zamkniętych. Czwarta edycja została zaplanowana na 1933 r. (pierwsza część miała się rozpocząć w styczniu, druga we wrześniu), lecz niestety, z powodu poważnej choroby, nie była ona w stanie podjąć się pełnienia funkcji kierowniczk. Stąd też dyrektor KSS, ks. Kozłowski, poprosił o pokierowanie nimi s. Helenę Leśniewską⁵⁴ ze zgromadzenia ss. urszulanek⁵⁵. W tym kursie (w drugiej jego części) Wanda Szuman pojawiła się w gronie wykładowców z zajęciami nt. kolonii letnich⁵⁶.

Kursy, które tworzyła i które koordynowała Wanda Szuman cieszyły się w kolejnych latach dużym zainteresowaniem. Jak już wspomniano, od czwartej edycji kierowała nimi s. Leśniewska⁵⁷. Na piątej edycji zabrakło miejsc dla sporej liczby chętnych, stąd szósta edycja adresowana była w pierwszej kolejności właśnie do tych osób⁵⁸. W ko-

⁵³ [odręczna notatka Wandy Szuman, 1927], APP, KSS, sygn. 3, k. 5, 8.

⁵⁴ s. Helena Kazimiera Leśniewska (1898–1993) – m. M. Pia od Przenajświętszego Serca Jezusa Hostii, współtwórczyni otwartej w 1927 r. eksperymentalnej Szkoły dla Kierowniczek Zakładów Wychowawczych w Wilnie, od 1931 r. studiowała na Wydziale Społeczno-Oświatowym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie pod kierunkiem prof. Heleny Radlińskiej. Podczas studiów, we współpracy z Czesławem Babickim, podjęła się organizowania i prowadzenia na terenie całej Polski kursów dokształcających dla wychowawców zakładów zamkniętych. Kursy były początkowo przeznaczone tylko dla zakonnic, potem objęły także osoby świeckie, również innych wyznań (ewangelików, żydów). Na podstawie doświadczeń z prowadzenia tych kursów napisała pracę dyplomową: *Dokształcanie wychowawców zakładów opiekuńczych*, która ukazała się drukiem w 1937 r. W tym samym roku zdała egzamin magisterski z wynikiem celującym, uzyskując dyplom ukończenia Sekcji Społeczno-Oświatowej Wydziału Pedagogicznego WWP. Za: .11.<https://urszulanki.pl/zgromadzenie/przelezona-generalna/m-pia-lesniewska> [dostęp: 6.11.2024].

⁵⁵ Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z s. Urszulą Ledóchowską, APP, KSS, Poznań 2 XII 1932, sygn. 6, k. 4.

⁵⁶ Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z s. W. Szuman, APP, KSS, Poznań 13 X 1933, sygn. 6, k. 70.

⁵⁷ Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z s. H. Leśniewską, Poznań 29 XII 1934 r., APP, KSS, sygn. 10, k. 2.

⁵⁸ Korespondencja ks. E. Kozłowskiego z Ministerstwem Opieki Społecznej, Poznań 20 XII 1934 r., APP, KSS, sygn. 10, k. 3.

lejszych latach podniesiono wymogi formalne kandydatkom: ukończenie co najmniej siedmioklasowej szkoły powszechnej oraz posiadanie praktyki w zakładach opiekuńczo-wychowawczych, trwającej co najmniej dwa lata, albo czteroklasowej szkoły powszechnej i trzyletniej praktyki. Przy czym zalecano przysyłanie przez zgromadzenia zakonne osób ze znacznie wyższym wykształceniem i doświadczeniem – ich zgłoszenia w przypadku braku miejsc były uwzględniane w pierwszej kolejności⁵⁹. Selekcji zgłoszeń dokonywano także pod kątem wyznaniowym, przyjmując jedynie katolików⁶⁰.

W 1933 r. Wanda Szuman ograniczyła swoją działalność w KSS. Spowodowane było to objęciem przez nią stanowiska kierowniczkii w Katolickim Instytucie Wychowawczym w Poznaniu. Ta rola wymagała znacznego zaangażowania i skoncentrowania się na roli organizatorki oraz koordynatorki nowo utworzonej poznańskiej instytucji. Katolicki Instytut Wychowawczy został powołany przez prymasa Augusta Hlonda m.in. na skutek wzrostu zapotrzebowania na kursy dokształcające dla wychowawczyń przedszkoli (głównie sióstr ze zgromadzeń zakonnych prowadzących placówki tego typu). Zgodnie z dekretem głównym celem tego instytutu było zakładanie i prowadzenie ośrodków naukowych i placówek wychowawczych, organizowanie zjazdów i kursów dokształcających dla katolickich wychowawców i nauczycieli, szerzenie i pogłębianie katolickich zasad wychowawczych i metod nauczania, a także wydawanie czasopism i innych wydawnictw z dziedzin pedagogicznych⁶¹. Instytucja ta dotąd nie doczekała się opracowania naukowego.

Z KSS współpracowała w roli prowadzącej wykłady na Wyższym Katolickim Studium Społecznym, którego zajęcia miały charakter stacjonarny⁶². Od 1933 r. w wymiarze jednej godziny tygodniowo przez dwa trymestry wykladała przedmiot Pedagogika zakładowa i organizacja zakładów opiekuńczych (z czasem figurował w planie w skróconej formie jako pedagogika zakładowa). Zajęcia były przeznaczone dla grupy specjalnościowej akcji charytatywnej i opieki społecznej. Przedmiot obejmował zagadnienia: historia wychowania dzieci opuszczonych, wybitni wychowawcy dzieci opuszczonych,

⁵⁹ VI Kurs kwalifikacyjny dla wychowawczyń kościelnych zakładów wychowawczo-opiekuńczych, [XII 1934], APP, sygn. 10, k. 1. Przykładem selekcji kandydatek jest korespondencja z przełożoną ss. słuźebniczek ze Starejwsi, którą poinformowano o przyjęciu tylko jednej spośród czterech głoszonych sióstr. APP, KSS, sygn. 10, k. 6.

⁶⁰ Stąd odmówiono przyjęcia zgłoszeń m.in. od Ewangelickiego Stowarzyszenia na rzecz Wychowania Osieroconych Dziewcząt w Chojnicach (Evangelischer Verein zur Erziehung verwaister Mädchen). Korespondencja ks. Kozłowskiego z Ewangelickim Stowarzyszeniem na rzecz Wychowania Osieroconych Dziewcząt, Poznań 4 I 1935 r., APP, KSS, sygn. 10, k. 5.

⁶¹ [b.a.], *Katolicki Instytut Wychowawczy*, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” 1933, nr 13–14, s. 174; K. Kamiński, op. cit., s. 210.

⁶² Powiadomienie o wyrażeniu zgody przez arcybiskupa poznańskiego prymasa Augusta Hlonda na objęcie przez Wandę Szuman wykładów z pedagogiki zakładowej w Wyższym Katolickim Studium Społecznym w Poznaniu oraz o zatwierdzeniu jej kandydatury przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Poznań, 22 IX 1937, Materiały rękopiśmienne Centrum Kształcenia Ustawicznego w Toruniu, za: *Wanda Szuman – pedagog i andragog specjalny – szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009, s. 134.

metody wychowania dziecka opuszczonego, wychowanie zakładowe, jego metody i systemy, organizacja zakładu opiekuńczego⁶³. Prawdopodobnie przedmiot ten prowadziła do końca zakończenia istnienia szkoły w 1939 r.⁶⁴

Zakończenie

Wanda Szuman była jedną z kluczowych postaci w kształtowaniu nowoczesnego podejścia do edukacji wychowawców zakładów zamkniętych w międzywojennej Polsce. Jej zaangażowanie w pracę Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu wykraczało poza standardowe obowiązki kierownicze, obejmując również działania organizacyjne, dydaktyczne i konsultacyjne. Dzięki szerokiej wiedzy i doświadczeniu zawodowemu zdołała wprowadzić innowacyjne metody kształcenia, które łączyły teorię z praktyką, umożliwiając uczestnikom kursów lepsze zrozumienie wyzwań wychowawczych. Zasadniczym elementem jej działalności była umiejętność budowania mostów między środowiskiem naukowym a praktyką wychowawczą, co przejawiało się m.in. w wykorzystaniu doświadczeń polskich pedagogów i międzynarodowych wzorców pedagogicznych. Dbała o wysoki poziom kursów, współpracując z Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej, co zaowocowało uznaniem dyplomów absolwentów przez władze państwowe. Jej wkład w organizację kursów, zarówno na poziomie merytorycznym, jak i technicznym, pozwolił Katolickiej Szkole Społecznej zyskać prestiż wśród podobnych placówek.

Dostrzegała wartość integracji środowiska pedagogicznego, co realizowała poprzez indywidualne konsultacje i budowanie atmosfery sprzyjającej wymianie doświadczeń. Dzięki jej inicjatywom uczestnicy kursów mieli możliwość zapoznania się z nowoczesnymi metodami pedagogicznymi, które kształtowały ich umiejętności zawodowe i etyczne podejście do wychowania.

Pozostaje przykładem osoby, która z pasją i zaangażowaniem łączyła naukę z praktyką, przyczyniając się do rozwoju polskiej pedagogiki. Jej działalność ukazuje, jak ważne jest holistyczne podejście do kształcenia wychowawców, oparte na współpracy, doświadczeniu i otwartości na potrzeby środowiska. Działania Wandy Szuman wpływały na rozwój wychowania zakładowego i kształcenia kadry wychowawczej w Polsce, a jej dążenie do doskonalenia programów nauczania i podnoszenia kwalifikacji wychowawców wpisało się w szerszy kontekst reform wychowawczych okresu międzywojennego.

⁶³ *Program Studium Społecznego Rok 1932/33, rok V, s. 11*; Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi, [zbiór dokumentów] Katolicka Szkoła Społeczna, [b.p.].

⁶⁴ Jej nazwisko znajduje się w programie na rok akademicki 1937–1938, Zob. *Prospekt Wyższego Katolickiego Studium Społecznego w Poznaniu, rok X, 1937/38. (1937), Poznań [1932], s. 12.*

Bibliografia

Archiwa

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Zespół Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu
Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi, [zbiór dokumentów] Katolicka Szkoła Społeczna

Źródła

- [b.a.] *Katolicki Instytut Wychowawczy*, „Wiadomości Archidiecezjalne Wileńskie” 1933, nr 13–14.
[b.a.] *Kurs dla wychowawczyń i wychowawców zakładów zamkniętych*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1926.
Leśniewska K., *Dokształcanie wychowawców zakładów opiekuńczych*, Warszawa 1937.
Ozdowska Z., *Przedstawienia i wieczornice*, „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży” 1928, nr 2.
Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Przedstawicieli Opieki Społecznej Samorządu Terytorialnego w Poznaniu, dnia 24 i 25 września 1933, [1933]. [Poznań].
Program Studium Społecznego Rok 1932/33, rok V, [Poznań 1932].
Prospekt Wyższego Katolickiego Studium Społecznego w Poznaniu, rok X, 1937/38. (1937), Poznań [1932].
Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 10 października 1927 r., Dz. U. RP nr 100 poz. 866.
Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 kwietnia 1927 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad zakładami opiekuńczymi, Dz. U. RP nr 40 poz. 354.
Szuman W., *Belgijskie zakłady rodzinne dla sierot*, „Opieka nad Dzieckiem” 1927, nr 2.
Szuman W., *Jak dowieść rzeczywistej wartości zakładu wychowawczego*, „Opieka nad Dzieckiem” 1928, nr 5.
Szuman W., *Kuchnia w zakładzie zagadnieniem wychowawczym?*, „Wychowawca” 1929, 1, s. 79–83.
Szuman W., *Nie zabierajmy sierotom rodzeństwa*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1927, nr 8.
Szuman W., *O rodziców chrestnych dla sierot*, „Przewodnik Miłosierdzia” 1927, nr 5.
Szuman W., *Rysowane wierszyki*, Poznań 1935.
Szuman W., *System umieszczania sierot w rodzinach*, „Ruch Charytatywny” 1931, nr 10.
Szuman W., *Szkoły nowego typu a zakłady dla sierot*, „Wychowawca” 1928, nr 5.
Szuman W., *Trudności w wychowaniu sierot*, „Opieka nad Dzieckiem” 1928, nr 3.
Szuman W., *Wychowanie dzieci przestępczych w Belgii*, „Szkoła Specjalna” 1925, nr 4.
Szuman W., *Wychowanie dziecka i szczęście dziecka*, „Opieka nad Dzieckiem” 1930, nr 3.
Szuman W., *Wychowanie sierot w Anglii*, „Opieka nad Dzieckiem” 1926, nr 6–7.
Szuman W., *Z działalności Komitetu Umieszczania Sierot w Warszawie*, „Życie Dziecka” 1936, nr 5.
Szuman W., *Zarządy zakładów dla sierot*, „Życie Dziecka” 1933, nr 6.
Wilczyński S., *Działalność i organizacja stacji opieki nad matką i dzieckiem na terenie woj. poznańskiego do 1-ego kwietnia 1926 r.* „Ochrona Społeczna” 1926, nr 10.
Wilczyński S., *Opieka społeczna nad niemowlęciem, dzieckiem i młodzieżą w Wielkopolsce*, Poznań 1927.

Opracowania

- Balcerek M., *Rozwój opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1978.
Banaszak M., *Narodziny Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu*, „Chrześcijanin w Świecie” 1974, nr 4.

- Brenk M., *Katolicka Szkoła Społeczna w Poznaniu (1927–1939)*, „Praca Socjalna” 2019, nr 3.
- Brenk M., Ks. Edward Kozłowski (1888–1940) – działacz społeczny, dyrektor Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu, „Biografistyka Pedagogiczna” 2022, nr 1.
- Falkowska J., *Idee opieki w działalności i twórczości publicystycznej Wandy Szuman (1890–1994)*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2021, nr 24.
- Kamiński K., *Formacja katechetów zakonnych i świeckich w diecezji wrocławskiej w XX wieku*, „Studia Włocławskie” 2013, nr 15.
- Karłowski K., Śp. ks. Zygmunt Baranowski, „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej” 1967.
- Kozłowska U., Sikorski T., *Andrzej Niesiołowski (1899–1945). Z dziejów nurtu chrześcijańsko-społecznego w polskiej socjologii*, Warszawa 2022.
- Kulczycka B., Gniazdowska B., *Działalność pedagogiczna Wandy Szuman*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1988, nr 2.
- Kulpiński F., *Józef Czesław Babicki. Życie, działalność, dorobek pedagogiczny*, Lublin 1986.
- Leśniewska E., *Życie Wandy Szuman*, w: *Wanda Szuman – pedagog i andragog specjalny – Szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009.
- Lewko M., *Harazim Franciszek SDB*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, Lublin 1993.
- Piaszyk M., *Rola Katolickiej Szkoły Społecznej w Poznaniu w zawodowym kształceniu zakonnic*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1979, nr 7.
- Siwek D., Wiśniewska E., *Historia życia Wandy Szuman*, w: *Wanda Szuman – pedagog i andragog specjalny – Szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009.
- Stefan Szuman (1889–1989) – w stulecie urodzin*, red. M. Przetacznik-Gierowska, A. Wyszynska, Kraków 1990.
- Szczepski O., *Jonscher Karol*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, Poznań–Warszawa 1983.
- Wałęga A., *Środowisko rodzinne Wandy Szuman (1890–1994)*, „Rocznik Toruński” 2004, nr 31.
- Wałęga A., *Życie i działalność Wandy Szuman (1890–1994)*, Toruń 2005.
- Wanda Szuman – pedagog i andragog specjalny – szkice do portretu*, red. B. Borowska-Beszta, Radom 2009.
- Wilczyński L., *Walenty Dymek, jako duszpasterz i społecznik w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2011, nr 16.